

KATARZYNA ZALAS-KAMIŃSKA

Uniwersytet Wrocławski, Zakład Badań nad Konfliktami i Przemocą Polityczną

ORCID: 0000-0003-2605-1036

katarzyna.zalas-kaminska@uwr.edu.pl

Polska Pomoc dla Afganistanu i Iraku jako wsparcie międzynarodowej próby rozwoju oraz stabilizacji Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu

Polish Aid to Afghanistan and Iraq

in the support of international attempts to develop and stabilise Central Asia
and the Middle East

Słowa kluczowe:

Polska Pomoc,
Irak, Afganistan,
bezpieczeństwo, rozwój

Keywords:

Polish Aid, Iraq,
Afghanistan, security,
development

Polska Pomoc dla Afganistanu i Iraku jako wsparcie międzynarodowej próby rozwoju oraz stabilizacji Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu

Realizowane pod egidą Stanów Zjednoczonych misje stabilizacyjno-wojskowe w Afganistanie i Iraku uzasadniane były działaniami na rzecz globalnego bezpieczeństwa. Stabilizację w tych miejscach traktowano też jako jedno z największych wyzwań rozwojowych XXI w. Choć Polska Pomoc realizowana bilateralnie w dużym stopniu dotyczyła wspierania państw powstałych po rozpadzie ZSRR, to trafiała też do Iraku i Afganistanu, a dodatkowe wsparcie kierowano tam w ramach współpracy wielostronnej. Artykuł omawia wkład Polskiej Pomocy w międzynarodową próbę rozwoju tych dwóch państw przy jednocześnie trwających tam misjach stabilizacyjno-wojskowych. Przyjęto tezę, że Polska Pomoc dla Afganistanu i Iraku miała wesprzeć prowadzone misje, a jej celem było wdrażanie działań pomocowych przy jednoczesnej próbie wzmocnienia globalnego bezpieczeństwa. Dokonana analiza treści i dyskursów przedstawionych w dokumentach rządowych i publikacjach wykazała, że był to przykład dość wyjątkowej praktyki wsparcia zagranicznego Polski na rzecz rozwoju Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu, a dalsza niestabilność tych obszarów oraz poziom ich ubóstwa pokazały jej nieskuteczność, co warto mieć na uwadze przy formułowaniu polskiej polityki rozwojowej w ramach strategii polityki zagranicznej na kolejne lata. Tym bardziej, że choć pomoc rozwojowa nie trafiała zbyt często do debaty publicznej, to polskim działaniom w Afganistanie i Iraku towarzyszyła w szerokim zakresie.

Polish Aid to Afghanistan and Iraq in the support of international attempts to develop and stabilise Central Asia and the Middle East

The stabilisation-military missions in Afghanistan and Iraq, carried out under the aegis of the United States, were justified by global security efforts. Stabilisation in these places was also treated as one of the greatest development challenges of the 21st century. Although bilateral Polish Aid was largely concerned with supporting post-Soviet states, it was also delivered to Afghanistan and Iraq; additionally, aid was transferred through multilateral channels. The paper discusses the contribution of Polish Aid to the international attempt to develop these two countries, with stabilisation and military missions underway there at the same time. The thesis is that Polish Aid to Afghanistan and Iraq was intended to support the ongoing missions; its purpose was to implement aid activities while trying to strengthen global security. An analysis of both the content and discourses presented in government documents and publications indicated that this was an example of a rather unique practice of Poland's foreign support for Central Asia and the Middle East development; both the continued instability of these areas and the level of poverty there demonstrated the ineffectiveness of the assumed goals, which should be borne in mind while formulating Polish development aid policy as a part of foreign policy strategy for the coming years. It should also be noted that although development aid was not a subject of public debate in Poland too often, it accompanied Polish activities in Afghanistan and Iraq quite extensively.

Międzynarodowe operacje stabilizacyjno-wojskowe w Afganistanie i Iraku miały się przyczynić do budowy bardziej bezpiecznego świata. Jak wskazywano, szybkie rozprzestrzenianie się niestabilności w różnych częściach globu zwiększało prawdopodobieństwo przenikania ich do Europy i wpływania na poziom jej bezpieczeństwa¹. Za konieczną uznano współpracę państw wysoko rozwiniętych na rzecz wspierania mechanizmów propaństwowych i prodemokratycznych, szczególnie w regionach objętych kryzysem. Działania na rzecz rozwoju² miały stanowić uzupełnienie międzynarodowej obecności wojsk, które najpierw w Afganistanie, a później w Iraku, pojawiły się w tle ogłoszonej przez prezydenta George'a W. Busha wojny z terroryzmem³. Chodziło w niej głównie o obalenie władzy talibów w Afganistanie czy Saddama Husajna w Iraku, ale też o zakorzenienie w społecznościach tych państw chęci do zmiany i rozwoju. Jak ujął to gen. Stanley McChrystal: „Najważniejszą rzeczą jest przekonywanie Afgańczyków. Jest to wojna o sposób postrzegania [...]. Wszystko dzieje się w umysłach tych, którzy w niej uczestniczą”⁴.

- 1 K. Hołdak, A. Konarzewska, *Afganistan, Irak, Czad – co mamy z misji? Bilans zysków i strat. Perspektywy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2008, nr 1–2 (7–8), s. 97.
- 2 Rozwój działań pomocowych pociąga za sobą dyskusję definicyjną, której mimo wielu prób nadal nie rozstrzygnięto. Zob. J. Stępień, *Problematyka terminologiczno-definicyjna*, [w:] Ł. Fyderek i in., *Wprowadzenie do problematyki pomocy rozwojowej*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010, s. 9–19. Jak podkreśla Patryk Kugiel, najczęściej używanym współcześnie pojęciem jest *współpraca na rzecz rozwoju*, głównie ze względu na chęć podkreślenia równorzędności partnerów i ich wspólną pracę na rzecz przezwyciężania ubóstwa. Zob. P. Kugiel, *Polska pomaga – zmiana i kontynuacja w polskiej współpracy rozwojowej od odzyskania niepodległości do współczesności*, „Sprawy Międzynarodowe” 2018, nr 3, s. 101–102. Zgadzam się z tym podejściem, choć jednocześnie zaznaczam, że w tekście pojawiają się także inne określenia, w tym *pomoc rozwojowa*, *pomoc humanitarna* i *Polska Pomoc*, co wynika z różnorodności określeń stosowanych przez Polskę w dokumentach strategicznych, nazwy samego programu pomocy, a także zmian towarzyszących ewolucji systemu pomocy.
- 3 R. Zięba, *Współczesne wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2016, t. 52, nr 3, s. 17.
- 4 A. Entous, *U.S. commander sees signs of progress in Afghanistan*, „Reuters” [online], 4 II 2010 [dostęp: 12 I 2022]: <<https://www.reuters.com/article/us-afghanistan-usa-mcchrystal-idUSTRE6135O220100204>>.

W obu państwach działały finansowane głównie ze źródeł amerykańskich grupy CIMIC (*civil-military co-operation*)⁵, z założenia oparte na cywilno-wojskowej współpracy mającej przyczynić się do budowania dobrych kontaktów z władzami lokalnymi, ludnością i organizacjami społecznymi. Wspierane były przez zespoły specjalistów PRT (*provincial reconstruction team*) oraz Grupy Rozwoju Dystryktów (*District Development Group – DDG*), a realizowane przez nie zadania w dużym stopniu związane były z odbudową i rozwojem państwa.

W latach 2002–2009 państwa rozwinięte przekazały do Afganistanu w ramach Oficjalnej Pomocy Rozwojowej (*Official Development Assistance – ODA*) łącznie 46 mld dol. z ponad 60 mld zadeklarowanych do 2013 r.⁶ Choć największym donorem były Stany Zjednoczone, to Afganistan był również dużym beneficjentem pomocy rozwojowej Unii Europejskiej, która w latach 2002–2020 przeznaczyła na jego rzecz ponad 5,1 mld euro⁷. W 2009 r. Irak i Afganistan uznano za państwa dotknięte kryzysem żywnościowym i wymagające wsparcia. Jak wynika z raportu dotyczącego pomocy humanitarnej za lata 2003–2012, to właśnie między innymi tam trafiła jej największa część⁸. Irak uznano za państwo, w którym zaspokojenie podstawowych potrzeb społeczeństwa uzależnione było od pomocy

5 CIMIC – termin stosowany przez NATO do określenia działań zakładających współpracę cywilno-wojskową w ramach prowadzonych przez Sojusz operacji.

6 Ponad 50 proc. środków przeznaczono na kwestie bezpieczeństwa, ale realizowano też projekty z zakresu ochrony zdrowia, edukacji, rolnictwa czy infrastruktury. Zdecydowaną większość tej kwoty przekazały USA – ponad 28,366 mld dol., a Polska – 14 mln dol. (ok. 46 mln zł). Zob.: *Donor financial review*, Islamic Republic of Afghanistan Ministry of Finance, 2009 (Report, 1388), s. 49: <<https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-donor-financial-review-report>> [dostęp: 12 I 2022]; *Nowa strategia dla Afganistanu. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 16 grudnia 2010 r. w sprawie nowej strategii dla Afganistanu (2009/2217(INI))*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, 16 XII 2010, C 169 E/108, s. 3: <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:169E:0108:0122:PL:PDF>> [dostęp: 12 I 2022].

7 *Wsparcie dla Afganistanu*, „Komisja Europejska. Przedstawicielstwo w Polsce” [online], 20 XI 2020 [dostęp: 8 X 2022]: <https://poland.representation.ec.europa.eu/news/wsparcie-dla-afganistanu-2020-11-24_pl>.

8 S. Swithern, *Global Humanitarian Assistance. Report 2014*, Global Humanitarian Assistance, London 2015, s. 34.

międzynarodowej⁹, a Afganistan plasował się w końcu listy tych o najniższym poziomie rozwoju¹⁰.

Do działań w Afganistanie i Iraku włączyła się również Polska¹¹, mająca wesprzeć misje stabilizacyjno-wojskowe oraz przyczynić się do rozwoju obu państw. Weryfikacji przyjętego założenia miała służyć odpowiedź na pytania, jakie wsparcie z programu Polska Pomoc otrzymały Irak i Afganistan, na ile pokrywało się ono czasowo z realizacją misji stabilizacyjno-wojskowych, a także co było uzasadnieniem działań podejmowanych w obu przypadkach, jakie występowały między nimi podobieństwa i co z nich wyniknęło. Analizy dokonano w oparciu o treść dokumentów i dyskursów przedstawianych w dokumentach rządowych i publikacjach.

Pod uwagę wzięte zostały oba państwa, a to ze względu na ich wyjątkowość w ramach prowadzonych przez Polskę działań z zakresu współpracy rozwojowej (równocześnie z udziałem w misjach stabilizacyjno-wojskowych), a także ze względu na podobieństwa zagrożeń (jak ataki samobójcze, improwizowane ładunki wybuchowe czy zastraszanie ludności współpracującej z Zachodem). Problematykę tę podjęto również z uwagi na ciekawą polską perspektywę: choć pomoc rozwojowa nie była istotnym elementem krajowej debaty publicznej, to w przypadku zaangażowania w Afganistanie i Iraku stała się nim w szerokim zakresie.

Polska w misjach stabilizacyjno-wojskowych

Rozpoczęcie przez USA operacji zbrojnej w Afganistanie, poparte oświadczeniem NATO o skorzystaniu z zapisu art. 5 traktatu waszyngtońskiego (po raz pierwszy w historii Sojuszu), było odpowiedzią na zaatakowanie World Trade Center 11 września 2001 r. Do wypowiedzianej przez prezydenta George'a W. Busha wojny w terroryzm, którą realizowano

9 R. Lewandowski, W. Lewandowski, *Konsekwencje zaangażowania Polski w Iraku*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2009, nr 1–2 (9–10), s. 21.

10 W 2009 r. zajmował pod tym względem 181 pozycję. Zob. *Human Development Report 2009: Overcoming barriers: Human mobility and development*, United Nations Development Programme, New York 2009, s. 146: <<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2009>> [dostęp: 12 I 2022].

11 Zob. P. Rosłoń, *Rozwój współpracy cywilno-wojskowej w siłach zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*. Cz. 2, „Obronność. Zeszyty naukowe” 2016, nr 3 (19), s. 290.

w ramach operacji „Enduring Freedom”, włączyła się m.in. Polska, podjąwszy decyzję o sformowaniu kontyngentu wojskowego (PKW), który w marcu 2002 r. rozpoczął wsparcie sił koalicji w bazie Bagram. Po zakończeniu udziału w tej operacji PKW włączył się w kolejną – prowadzoną w ramach ISAF (*International Security Assistance Force*) w trzech obszarach: bezpieczeństwa, pomocy rozwojowej oraz wsparcia afgańskiej administracji (trwała do 2014 r.)¹². Powiększono wówczas polski kontyngent, a w 2008 r. jego siły objęły odpowiedzialność za całą prowincję Ghazni. W jego strukturze pojawił się m.in. specjalistyczny zespół PRT, odpowiedzialny za realizację projektów rozwojowych. Polska aktywność w Afganistanie miała obejmować następujące cele: obalenie reżimu talibów, niedopuszczenie do rozwoju organizacji terrorystycznych, dążenie do stabilizacji politycznej Afganistanu i zwiększanie poziomu rozwoju tego państwa¹³. Po 2014 r. PKW, w już dużo mniejszym składzie, uczestniczył w natowskiej misji „Resolute Support”, której zadaniem było kontynuowanie wsparcia afgańskich sił bezpieczeństwa, realizowane w formie szkoleniowo-doradczej. Całkowite wycofanie wojsk nastąpiło w 2021 r.

Początek polskiego zaangażowania stabilizacyjno-wojskowego w Iraku w ramach koalicyjnej misji „Iracka Wolność” pod przewodnictwem USA sięga marca 2004 r. Polskie działania miały mieć przede wszystkim charakter misji stabilizacyjnej, a więc przyczynić się do przywrócenia równowagi wewnętrznej w Iraku, w tym wolności i demokracji oraz zwiększenia bezpieczeństwa ludności cywilnej¹⁴. Jak podkreślano, celem udziału w koalicji chętnych było też zacieśnienie sojuszu z USA, wzmocnienie wizerunku Polski jako wiarygodnego i odpowiedzialnego członka wspólnoty międzynarodowej, zaangażowanego w koalicję antyterrorystyczną i rozwiązywanie

12 J.Z. Matuszak, *Wojsko Polskie w Afganistanie 2002–2014*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2014, s. 100. Zob. też: *Koniec misji w Afganistanie. Po prawie dwóch dekadach Polacy wracają do domu*, „Wojsko Polskie” [online, dostęp: 9 IX 2021]: <<https://www.wojsko-polskie.pl/articles/tym-zyjemy-v/2021-06-30b-koniec-misji-w-afganistanie-po-prawie-dwoch-dekadach-polacy-wracaja-do-domu/>>.

13 *Polska współpraca rozwojowa z Afganistanem*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2010, s. 20.

14 R. Kraiński, *Ekonomiczne aspekty polskich misji wojskowych w Iraku i Afganistanie*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych” 2016, nr 4 (24), s. 74–75.

konfliktów regionalnych¹⁵. Misja miała trwać rok, ale zakończyła się po kilku latach, gdy uznano, że cele polityczno-wojskowe zostały osiągnięte.

Irak i Afganistan w programie Polska Pomoc – wprowadzenie

Przystąpienie do UE w 2004 r. było znaczące dla kształtującego się systemu polskiej współpracy rozwojowej. Polska stała się częścią organizacji przekazującej ponad połowę światowej ODA. Choć w stosunku do początków działań pomocowych wysokość ODA z Polski wzrosła, to wciąż pozostawała ona jednym z najmniejszych donatorów. W pierwszym dokumencie strategicznym wskazano, że na szczególną pomoc Polski mogą liczyć te państwa, z którymi łączy ją znaczące stosunki polityczne, gospodarcze i kulturalne, wybrane kraje realizujące procesy transformacji ustrojowej (szczególnie z Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej), a także wybrane państwa w fazie transformacji, w których zamieszkuje ludność polskiego pochodzenia. Jednocześnie podkreślono znaczenie działań z zakresu pomocy rozwojowej dla światowego bezpieczeństwa, w tym zapobiegania kryzysom i konfliktom zbrojnym, a także walki z terroryzmem. Na tym tle zarówno Afganistan, jak i Irak uznane zostały za państwa o szczególnym charakterze dla programu Polska Pomoc¹⁶. Tym sposobem, mimo że bilateralne działania Polski w dużym stopniu dotyczyły wspierania państw powstałych po rozpadzie ZSRR, Polska Pomoc trafiała też do Iraku i Afganistanu. Dodatkowo wsparcie zaczęto tam kierować również w ramach różnego typu wielostronnych inicjatyw międzynarodowych.

W 2004 r. po raz pierwszy ogłoszona została lista państw priorytetowych Polskiej Pomocy. W grupie sześciu podmiotów znalazły się zarówno Afganistan, jak i Irak. Ciekawe jednak, że choć zaliczono je do kierunków priorytetowych, to nie znalazły się w pierwszej dziesiątce państw, które otrzymały największe wsparcie w ramach polskiej pomocy dwustronnej¹⁷.

15 R. Lewandowski, W. Lewandowski, *Konsekwencje...*, s. 25.

16 *Strategia polskiej współpracy na rzecz rozwoju 2003*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2003, s. 6.

17 Ta tendencja została zresztą częściowo utrzymana, choć w 2007 r. Afganistan znalazł się w pierwszej dziesiątce. Zob.: *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2004*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2005, s. 32; *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2006*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2007, s. 11.

Afganistan pozostał na liście do 2015 r., a następnie wdrożono tzw. mechanizm przejściowy (trwający do 2017). Działania priorytetowe wobec Iraku zakończyły się w 2007 r., co nie oznaczało całkowitego wstrzymania aktywności pomocowej na tym kierunku, szczególnie wobec dramatycznej sytuacji humanitarnej w związku z trwającym od marca 2011 r. konfliktem w Syrii.

Afganistan jako państwo priorytetowe w latach 2004–2015

Polska miała swój wkład w odbudowę i rozwój Afganistanu, jeszcze zanim przystąpiła do Unii Europejskiej, pierwsze projekty wspierające rozwój prowincji i miasta Ghazni odnotowano bowiem już w 2002 r.¹⁸ Kiedy zapadła decyzja o włączeniu go do państw priorytetowych Polskiej Pomocy, podkreślano nie tylko skomplikowany proces stabilizacji i odbudowy, ale także wysoki wskaźnik ubóstwa¹⁹. W pierwszym okresie wsparcia realizowane więc były projekty dotyczące ochrony zdrowia, edukacji, odbudowy struktur samorządowych oraz państwowych, a także reintegracji byłych żołnierzy ze społeczeństwem.

Początkowo Polska Pomoc dla Afganistanu prowadzona była, podobnie jak w przypadku Iraku, z zaangażowaniem krajowych organizacji pozarządowych, takich jak Polska Misja Medyczna, Polska Akcja Humanitarna i Stowarzyszenie „Szkoły dla Pokoju”. W 2008 r. rozpoczął tam działalność polski zespół specjalistów w ramach PRT w Ghazni. W dużym stopniu przejął on rolę projektową (co uzasadniano poziomem bezpieczeństwa) i ukierunkował działania głównie na mieszkańców tej prowincji²⁰. W pierwszym roku zespół zrealizował 17 projektów ze środków Ministerstwa Spraw

18 Organizacją aktywną w Afganistanie i korzystającą z rządowego wsparcia było stowarzyszenie Polska Misja Medyczna. Zob. *Polska współpraca z Afganistanem...*, s. 59.

19 *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2006...*, s. 51, *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2007*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2008, s. 97.

20 Zespoły PRT w Afganistanie miały za zadanie realizację projektów związanych z odbudową kraju i jego rozwojem. Koncentrowały się na bezpieczeństwie i wzmacnianiu lokalnej administracji, a także współpracy z sektorem pozarządowym (pomocy rozwojowej i humanitarnej). Polska skupiła się na prowincji Ghazni, za którą odpowiadała w ramach amerykańskiego PRT. Właśnie tam stacjonowały polskie wojska.

Zagranicznych, rok później – 35, a tendencja ta utrzymała się również w 2011. Zespół PRT działał w Afganistanie do listopada 2013 r., współpracując z Grupą Wsparcia CIMIC PKW; ich łączną aktywność oszacowano na ponad 80 mln zł wydatkowanych w ramach prawie dwustu różnych projektów pomocowych²¹. W zespole pracowali specjaliści z różnych dziedzin, m.in. edukacji, budownictwa, prawa, przedsiębiorczości i mediów, a ich zadania miały być realizowane w ramach długoterminowych projektów i inwestycji. Działalność PRT polegała również na świadczeniu doradztwa goszczącej prowincji²². W realizację przedsięwzięć pomocowych angażowana była także Ambasada RP w Kabulu. Podkreślano nadzieję, że wszystkie te kroki przyczynią się do odbudowy Afganistanu, który „stanie się w przyszłości stabilnym krajem”²³.

Wraz z nową perspektywą programową Polskiej Pomocy, która była jednocześnie pierwszym wieloletnim planem współpracy rozwojowej²⁴, Afganistan utrzymał pozycję państwa priorytetowego. Głównym uzasadnieniem dla kontynuowania wsparcia stały się „szczególne relacje łączące Polskę” z tym krajem, w tym zapewnienie mu bezpieczeństwa oraz wsparcie w odbudowie państwa²⁵. Wśród priorytetów szczegółowych, nawiązujących do *Narodowej Strategii Odbudowy Afganistanu*, znalazły się: profesjonalizacja i rozwój administracji publicznej, zrównoważony rozwój na poziomie prowincji, rozwój małej i średniej przedsiębiorczości oraz tworzenie nowych miejsc pracy²⁶. Stąd też wśród polskich projektów pojawiały się inicjatywy związane z budową infrastruktury drogowej czy szkół, ale także organizacją różnego typu szkoleń (z krawiectwa, murarstwa czy tkania dywanów) i kursów (języka angielskiego czy informatyki). Wsparcie obejmowało też

21 M. Kowalska-Sendek, *Ryba i wędka*, „Polska Zbrojna” 2014, nr 12, s. 38.

22 J. Z. Matuszak, *Wojsko...*, s. 113.

23 *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2008*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2009, s. 7; *Polska współpraca rozwojowa z Afganistanem...*, s. 35.

24 *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012–2015* był pierwszym wieloletnim programem polskiej współpracy rozwojowej. Podstawą wcześniejszych działań były strategia z 2003 r. oraz coroczne plany resortu spraw zagranicznych. Warto dodać, że w 2011 r. ukazała się długo wyczekiwana *Ustawa o współpracy rozwojowej*.

25 *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012–2015. Solidarność, Demokracja, Rozwój*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2012, s. 7.

26 Tamże, s. 11.

działania skierowane do afgańskiej administracji, w tym połączone ze szkoleniami wizyty studyjne w Polsce.

Podejmowane przez Polskę przedsięwzięcia koncentrowały się na podlegającej odpowiedzialności PRT prowincji Ghazni, a także w miejscach na tyle bezpiecznych, by mogły tam działać organizacje pozarządowe²⁷. Wśród innych zaangażowanych podmiotów znalazły się Ambasada RP w Kabulu, Centralna Szkoła PSP w Częstochowie oraz Krajowa Szkoła Administracji Publicznej.

Tabela 1. Polska Pomoc dla Afganistanu w latach 2004–2015. Priorytety oraz przykładowe projekty w ramach pomocy dwustronnej

Rok	Priorytety	Przykładowe projekty
2004	ochrona zdrowia, edukacja, odbudowa struktur samorządowych i państwowych, reintegracja byłych żołnierzy ze społeczeństwem	PAH: – remont biblioteki i pracownia kształcenia w szkole w Kabulu, – kształcenie specjalistów w dziedzinie rolnictwa PMM: – ratownictwo medyczne
2005	odbudowa infrastruktury, ochrona zdrowia, odtworzenie struktur państwowych	PAH: – odbudowa szkoły Szkoły dla Pokoju: – budowa szkoły dla dziewcząt PMM: – odbudowa i rozwój infrastruktury diagnostyki medycznej
2006	odbudowa infrastruktury, rozwój produkcji rolnej, zaopatrzenie w wodę, rozbudowa administracji publicznej	Szkoły dla Pokoju: – budowa kompleksu szkolnego i zbiorników wodnych PAH: – ułatwienie dostępu do wody pitnej PMM: – odbudowa i rozwój bloku operacyjnego
2007	tworzenie struktur państwa, wsparcie sił policyjnych, walka z korupcją, dywersyfikacja gospodarki (uprawy alternatywne dla plantacji maku opiumowego) i wsparcie zdolności do udziału w handlu światowym, dostęp do wody, ochrona zdrowia, wzmacnianie społeczeństwa obywatelskiego, edukacja	Polska Grupa Bojowa – Grupa Wsparcia CIMIC: – wyposażenie szkół w materiały szkolne, – zestawy kosmetyczne do higieny osobistej dla dzieci i młodzieży, – wyposażenie medyczne szpitala, – organizacja wypoczynku dla dzieci, – narzędzia ogrodnicze do uprawy roślin i warzyw, – wyposażenie w podstawowy sprzęt laboratoryjny niezbędny w diagnozowaniu gruźlicy i malarii Ambasada RP w Kabulu: – pomoc humanitarna

27 Tamże, s. 19.

Rok	Priorytety	Przykładowe projekty
2007 cd.		<p>PAH:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ukończenie odbudowy oraz wyposażenie laboratorium szkoły, - poprawa dostępu do edukacji <p>PMM:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opieka nad matką i dzieckiem w ośrodkach podstawowej opieki medycznej <p>WSE im. ks. J. Tischnera:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wsparcie dla parlamentu i liderów praw obywatelskich
2008	wzmocnienie struktur państwa, walka z korupcją, dostęp do wody pitnej, ochrona zdrowia, wzmacnianie społeczeństwa obywatelskiego, dywersyfikacja gospodarki (uprawy alternatywne dla plantacji maku opiumowego), edukacja	<p>PRT Ghazni:</p> <ul style="list-style-type: none"> - remont sierocińca, - przebudowa bazaru, - budowa boisk szkolnych, - zakup przyborów szkolnych oraz pomocy dydaktycznych, - mur wokół szkoły dla dziewcząt, - plac zabaw, - remont oddziału położniczego, - budowa mostu, - studnie w ośrodku dla uchodźców, - odzież zimowa, - zakup i montaż lamp ulicznych zasilanych energią słoneczną <p>Grupa Wsparcia CIMIC:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zakup podstawowych artykułów i narzędzi rolniczych gospodarstwa domowego, - dostawa drewna opałowego dla ludności <p>PAH:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zapewnienie dostępu do wody pitnej, - podniesienie kwalifikacji zawodowych urzędników, - poprawa dostępu do edukacji i jej jakości <p>Ambasada RP w Kabulu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - przetwarzanie odpadów drzewnych na materiał opałowy, - pomoc dla Muzeum Narodowego w Kabulu, - wyposażenie medyczne, - zakup paneli solarnych, - wyposażenie Ośrodka Kształcenia Nauczycieli w meble i sprzęt komputerowy, - wizyta delegacji parlamentarzystów afgańskich w Polsce, - wsparcie organizacji SOPWC – schronisko dla wdów i dzieci
2009	dostęp do wody pitnej, ochrona zdrowia, wzmacnianie struktur państwa i społeczeństwa obywatelskiego, dywersyfikacja gospodarki, edukacja, rozwój prowincji Ghazni	<p>PAH:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poprawa jakości kształcenia rolniczego <p>Edukacja dla Pokoju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - budowa szkoły <p>CIMIC:</p> <ul style="list-style-type: none"> - przebudowa bazaru <p>PRT Ghazni:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zakup wyposażenia dla szkół, - badanie stanu wód gruntowych i struktury geologicznej, - budowa muru wokół Kliniki Zdrowia, - wsparcie centrum edukacyjnego, - program resocjalizacji dla osadzonych w więzieniu

Rok	Priorytety	Przykładowe projekty
2009 cd.		Ambasada RP w Kabulu: <ul style="list-style-type: none"> – program szkoleń zawodowych dla niepełnosprawnych, – wyposażenie medyczne dla placówek medycznych, – program szkoleń zawodowych dla niesłyszących dziewcząt, – poprawa metod nauczania kobiet i dziewcząt
2010	rozwój i odbudowa prowincji Ghazni, wzmocnienie instytucjonalności władz lokalnych, budowa infrastruktury, wyposażenie szkół, ochrona zdrowia, edukacja, szkolenia zawodowe	Edukacja dla Pokoju: <ul style="list-style-type: none"> – budowa uniwersyteckiej kliniki weterynaryjnej Departament Wdrażania Programów Rozwojowych: <ul style="list-style-type: none"> – szkolenie „Wyzwania rozwojowe Afganistanu”, – wspieranie liderów politycznych młodego pokolenia, – wspieranie zdolności instytucjonalnych afgańskich władz w procesie tworzenia i egzekwowania prawa PRT Ghazni: <ul style="list-style-type: none"> – budowa szkoły w dzielnicy repatriantów, – zakup wyposażenia dla szkół, – szkolenie radiowców z dziennikarstwa, produkcji radiowej i obsługi komputera, – zabezpieczenie linii wysokiego napięcia, – rozbudowa sieci wodociągowej, – szkolenie zawodowe dla kobiet, – budowa przedszkola, – program resocjalizacyjny dla młodocianych przestępców, – budowa Parku Botaniczno-Naukowego, – mur przeciwpowodziowy, – nauka czytania, pisanie i matematyki kobiet
2011	budowanie potencjału administracji, rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa, odbudowa infrastruktury, wsparcie małej i średniej przedsiębiorczości, rozwój prowincji Ghazni	Edukacja dla Pokoju: <ul style="list-style-type: none"> – rozbudowa kliniki uniwersyteckiej, – rozbudowa szkoły PRT Ghazni: <ul style="list-style-type: none"> – budowa i modernizacja dróg, – budowa mostów, oczyszczalni ścieków, składowiska odpadów, zapory na rzece, – modernizacja bazaru, – wsparcie techniczne lokalnego oddziału narodowej stacji telewizyjnej, – wsparcie materiałowe tygodnika „Sanayee” i agencji prasowej Bakhtar w Ghazni, – solary dla szkoły, – hydroelektrownia, – szkolenie z przedsiębiorczości, szycia dywanów, krawiectwa, nauki czytania, pisanie i matematyki
2012	profesjonalizacja i rozwój administracji publicznej, zrównoważony rozwój na poziomie prowincji, wsparcie małej i średniej przedsiębiorczości, tworzenie nowych miejsc pracy	Ambasada RP w Kabulu: <ul style="list-style-type: none"> – publikacje dydaktyczne z zakresu dobrego rządzenia, – rozbudowa Infrastruktury Afgańskiego Instytutu Służby Cywilnej w Kabulu Centralna Szkoła PSP w Częstochowie: <ul style="list-style-type: none"> – szkolenia podstawowe z zakresu taktyki ratowniczo-gaśniczej i prewencji MSZ: <ul style="list-style-type: none"> – wizyty studyjne przedstawicieli sektora sprawiedliwości Afganistanu, – wizyty ekspertów ds. muzealnictwa i archiwistyki w Afganistanie

Rok	Priorytety	Przykładowe projekty
2012 cd.		<p>MSZ. Krajowa Szkoła Administracji Publicznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> - szkolenia dla administracji afgańskiej <p>PRT Ghazni:</p> <ul style="list-style-type: none"> - modernizacja dróg, - zagospodarowanie terenu usługowo-technicznego, - modernizacja drogi, - budowa szkoły, - budowa drogi do oczyszczalni ścieków i wysypiska śmieci, - szkolenie z krawiectwa firan, - szkolenia z tkania dywanów i szycia kołder, - szkolenie z przędzenia wełny, - szkolenie zawodowe elektryków, - szkolenie z zakresu produkcji świec, - zakup materiałów szkolnych, - wyposażenie szkół, biblioteki, - remont budynków szkolnych, - zagospodarowanie dziedzińca przedszkola, - budowa zapory wodnej, - doposażenie elektrowni miejskiej, - zabezpieczenie stanowiska archeologicznego, - oświetlenie solarne, - budowa spalarni odpadów medycznych, - zakup urządzeń geodezyjnych, - zakup kontenerów biurowo-mieszkalnych, - naprawa i modernizacja mostu
2013	<p>profesjonalizacja i rozwój administracji publicznej, zrównoważony rozwój na poziomie prowincji, wsparcie małej i średniej przedsiębiorczości, tworzenie nowych miejsc pracy</p>	<p>Ambasada RP w Kabulu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - integracja społeczna dzieci, - szkolenie z zakresu prawa i etyki dziennikarskiej, - szkolenie z zakresu przeciwdziałania korupcji, - zakup książek dla biblioteki, - zakup sprzętu komputerowego i maszyn do szycia dla schroniska dla kobiet <p>MON:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pomoc rzeczowa dla organizacji humanitarnych oraz instytucji administracji rządowej (lokalnej) <p>MSZ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - szkolenia dla administracji afgańskiej <p>Centralna Szkoła PSP w Częstochowie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - szkolenia podstawowe z zakresu taktyki ratowniczo-gaśniczej i prewencji <p>KSAP:</p> <ul style="list-style-type: none"> - szkolenie urzędników afgańskich <p>PRT Ghazni:</p> <ul style="list-style-type: none"> - budowa centrum zarządzania kryzysowego i jego doposażenie, - budowa świetlicy dla dzieci i kobiet, - doposażenie elektrowni miejskiej oraz izby handlowej, - kurs informatyki, - kurs języka angielskiego, - modernizacja drogi, - modernizacja systemu zasilania solarnego, - kurs przędzenia wełny, - szkolenie z murarstwa, - szkolenie z podstaw pomocy dla młodzieży, - szkolenie z zakresu rolnictwa,

Rok	Priorytety	Przykładowe projekty
2013 cd.		<ul style="list-style-type: none"> – szkolenie z zakresu prawa, – podnoszenie kwalifikacji pracowników administracji publicznej, – seminarium z zakresu prawa i reintegracji, – system powiadamiania głosowego i system monitoringu, – szkolenie z zakresu podstawowej opieki medycznej, – warsztaty z zakresu eliminacji przemocy wobec kobiet, – wsparcie sektora pozarządowego, – wzmocnienie potencjału systemu opieki zdrowotnej, – zakup maszyny do zgniatania śmieci, – zakup namiotów, – zakup urządzeń teleinformatycznych
2014	profesjonalizacja i rozwój administracji publicznej	Ambasada RP w Kabulu: <ul style="list-style-type: none"> – rozwój umiejętności dzieci i ich aktywizacja (kino dziecięce), – wsparcie osób niepełnosprawnych KSAP: <ul style="list-style-type: none"> – szkolenia dla administracji afgańskiej MSWiA, KGP: <ul style="list-style-type: none"> – European Union Police Mission in Afghanistan (EUPOL Afghanistan)
2015	profesjonalizacja i rozwój administracji publicznej / Realizacja pomocy dwustronnej poprzez przekazywanie środków kanałem wielostronnym (Bank Światowy)	MSWiA, KGP: <ul style="list-style-type: none"> – European Union Police Mission in Afghanistan (EUPOL Afghanistan)

Źródło: oprac. własne na podstawie danych MSZ

W 2005 r. na projekty organizacji pozarządowych, które były wtedy głównym realizatorem działań pomocowych w Afganistanie, przeznaczono 0,88 mln zł. Rok później była to kwota nieco ponad 1,6 mln, a kolejny (2007) przyniósł większe wsparcie – ok. 8 mln, łącznie z pomocą humanitarną. W 2008 r. Afganistan otrzymał ponad 5,5 mln zł w ramach pomocy dwustronnej, a rok później kwota ta wzrosła do 15 mln i była najwyższą od 2004 r.²⁸ Tendencja wzrostowa utrzymała się – w 2010 r. było to już ponad 16 mln²⁹, rok później – ponad 23 mln (całkowite wsparcie, łącznie z pomocą wielostronną, wyniosło jeszcze więcej,

28 *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2009*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2010, s. 58.

29 *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2010*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2011, s. 20.

bo prawie 40 mln w 2009 r., 35 mln w 2010 i prawie 30 mln w 2011)³⁰. Warto zauważyć, że o ile w 2012 r. pomoc dla Afganistanu wyniosła prawie 30 mln zł, to w 2015 spadła do nieco ponad 2 mln. W 2014 r. nie było już projektów PRT (wojska zostały wycofane), a dwustronne wsparcie dla Afganistanu kierowane było przede wszystkim kanałem wielostronnym, co zobrazowano w tabeli 2.

Tabela 2. Wysokość wsparcia dla Afganistanu w ramach programu Polska Pomoc w latach 2012–2015

Rok	Forma pomocy	Kwota (mln zł)
2012	małe granty	0,27
	pomoc dla uchodźców	0,001
	pomoc humanitarna (w tym na program „Dobrowolne powroty uchodźców” oraz biuro UNOCHA w Afganistanie)	2,85
	pomoc wielostronna (wpłata na ARTF i Law and Order Trust Fund in Afghanistan)	4,5
	projekty administracji państwowej	1,29
	projekty PRT Ghazni	20,26
	stypendia	0,04
	łącznie	29,211
2013	małe granty	0,23
	pomoc humanitarna (w tym wpłata do Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża oraz WFR – Światowego Programu Żywnościowego)	1,5
	pomoc wielostronna (wpłata na ARTF)	1,8
	projekty administracji rządowej	1,55
	projekty PRT Ghazni	5,98
	stypendia	0,04
	łącznie	11,1
	2014	małe granty
projekty administracji rządowej		0,43
pomoc wielostronna (m.in. dwustronna udzielana kanałem wielostronnym), w tym wpłata na Law and Order Trust Fund in Afghanistan, ARTF oraz Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża		3,35
stypendia		0,04
łącznie		4,05
2015	projekty administracji rządowej	0,02
	pomoc wielostronna (m.in. dwustronna udzielana kanałem wielostronnym), w tym wpłata na Law and Order Trust Fund in Afghanistan oraz ARTF	2,0
	stypendia	0,05
	łącznie	2,07

Źródło: oprac. własne na podstawie danych MSZ

30 *Polska współpraca rozwojowa z Afganistanem...*, s. 33.

Irak jako państwo priorytetowe w latach 2004–2007

Irak był państwem priorytetowym Polskiej Pomocy w latach 2004–2007. W pierwszym okresie głównymi obszarami wsparcia były ochrona zdrowia, zaopatrzenie w wodę, pomoc administracji publicznej w budowaniu struktur administracji państwowej oraz przedsiębiorcom w tworzeniu gospodarki rynkowej³¹. Realizacja projektów pomocowych odbywała się z zaangażowaniem polskiego sektora pozarządowego, w tym Polskiej Akcji Humanitarnej i Polskiej Misji Medycznej. Oprócz organizacji pozarządowych projekty pomocowe w Iraku prowadził Centralny Zarząd Służby Więziennej biorący udział w misji EUJUST LEX, a także Ambasada RP w Bagdadzie³².

W 2005 r. na projekty organizacji pozarządowych w Iraku przeznaczono 0,49 mln zł, a rok później – 1,4 mln (dla jednego projektu). Był to również rok, w którym do realizacji projektów dołączyła w ramach tzw. Funduszu Małych Grantów polska ambasada w Bagdadzie (chodziło o rozbudowę siedziby Państwowej Rady Starożytności i Dziedzictwa Iraku za kwotę ponad 180 tys. zł). W kolejnym roku, 2007, wsparcie dla Iraku spadło poniżej 1 mln zł.

Gdy w 2007 r. zapadła decyzja o wycofaniu polskiego wojska do października 2008 r., MSZ zakończył dofinansowywanie projektów organizacji pozarządowych. W 2008 r. projekt w ramach misji EUJUST LEX kontynuowany był przez Centralny Zarząd Służby Więziennej; działania prowadziła też ambasada RP w Damaszku (realizowano takie projekty jak w 2010 r. „Operacje plastyczne i rekonstrukcyjne siedmiu pracowników MSZ Republiki Iraku rannych w ataku terrorystycznym 19 sierpnia 2009” czy w 2011 „Szkolenie archeologów” oraz „Przekazanie doświadczeń transformacji i budowa potencjału – wizyta studyjno-szkoleniowa przedstawicieli administracji irackiej w Polsce”). Irak nie był już jednak krajem priorytetowym, dlatego kierowane tam wsparcie miało głównie charakter pomocy humanitarnej, w tym żywnościowej (przybrało zresztą na sile w późniejszym okresie).

31 *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport roczny 2004...*, s. 15, 17.

32 Misja miała na celu wzmacnianie struktur państwa, w tym współpracę w wymiarze sprawiedliwości. Projekty ambasady dotyczyły rozbudowy siedziby Państwowej Rady Starożytności Dziedzictwa Iraku i szkolenia archeologów. Zob. P. Rosłoń, *Rozwój...*, s. 290.

Tabela 3. Polska Pomoc dla Iraku w latach 2004–2007. Priorytety oraz przykładowe projekty w ramach pomocy dwustronnej

Rok	Priorytety	Przykładowe projekty
2004	ochrona zdrowia, zaopatrzenie w wodę, wsparcie administracji publicznej w tworzeniu struktur administracji państwowej oraz przedsiębiorców w tworzeniu gospodarki rynkowej	PAH: – poprawa sytuacji wodnej i sanitarnej PMM: – wyposażenie szpitala
2005	odbudowa infrastruktury, ochrona zdrowia, pomoc w odbudowie struktur państwowych, demokratyzacja	PAH: – remont stacji uzdatniania wody PMM: – wyposażenie szpitala, szkolenia personelu medycznego
2006	poprawa dostępu do wody pitnej, wsparcie odbudowy struktur państwowych, pomoc w przeprowadzeniu reform rynkowych	PAH: – rozwój infrastruktury wodnej Ambasada RP w Bagdadzie: – rozbudowa siedziby Państwowej Rady Starożytności i Dziedzictwa
2007	poprawa sytuacji wodno-sanitarnej, ochrona dziedzictwa kultury, odbudowa struktur państwa, poprawa bezpieczeństwa publicznego, walka z korupcją, szkolenia studentów, szkolenia administracji rządowej	PAH: – budowa stacji uzdatniania wody Caritas Polska: – woda pitna dla ludności

Źródło: oprac. własne na podstawie dokumentów strategicznych MSZ i corocznych raportów

Irak i Afganistan w Polskiej Pomocy – perspektywa programowa 2016–2020

Jak wspomniano wyżej, gdy Irak przestał być państwem priorytetowym Polskiej Pomocy, wspieranie go odbywało się głównie w ramach działań kierowanych na cały Bliski Wschód, szczególnie w odpowiedzi na kryzys syryjski. W 2015 r., kiedy Polska zwiększyła nakłady na pomoc humanitarną (do ponad 22 mln zł, co stanowiło wzrost o 22 proc. w stosunku do 2014), ponad połowa trafiła właśnie w rejon Bliskiego Wschodu, w tym na pomoc przesiedleńcom, którzy przebywali na górze Sanjar w Iraku³³. W działania angażowała się Ambasada RP w Bagdadzie, realizując takie projekty jak wsparcie opracowania dokumentacji zabytkowego budynku na terenie cytadeli w Irbilu (2012), wsparcie podstawowej edukacji iraakijskich uchodźców (2014), podnoszenie kompetencji nauczycieli pracujących w obozach dla uchodźców (2015) czy wsparcie osób wewnętrznie przesiedlonych przed zimą (poprzez dostarczanie odzieży i mleka dla dzieci)³⁴.

33 *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2015*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2016, s. 21.

34 Tamże, s. 18.

Szczególną uwagę na kwestię problemu uchodźców przybywających do Europy m.in. z Iraku zwrócono w kolejnym dokumencie strategicznym, tj. wieloletnim programie na lata 2016–2020. Pojawiła się tam koncepcja, by wsparcie humanitarne przeznaczyć na pomoc uchodźcom w regionie Bliskiego Wschodu, co miałyby się przyczynić m.in. do przerwania migracji³⁵.

W ten sposób rok 2016 przyniósł wyraźny wzrost pomocy humanitarnej dla Iraku, tyle że przekazywanej kanałem wielostronnym³⁶. Podobnie było w kolejnym, jednak w realizację pomocy humanitarnej z powrotem (po 10 latach!) zaangażowano również polskie organizacje pozarządowe, w tym PAH, PMM i Caritas Polska. Rok 2018 przyniósł kolejny wzrost nakładów i włączenie kolejnych organizacji: KIK-u, Fundacji „Orla Straż” oraz Stowarzyszenia „Pomoc Kościołowi w Potrzebie”. Zaangażowanie polskiego sektora pozarządowego, kontynuowane w 2019 r. przede wszystkim poprzez wsparcie syryjskich uchodźców w irackim Kurdystanie, prowadzone było równoległe z polskim wsparciem za pośrednictwem Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża oraz Instrumentu Finansowania na rzecz Stabilizacji UNDP.

W przypadku Afganistanu, który zniknął z listy krajów priorytetowych, postanowiono zastosować mechanizm przejściowy, mający z jednej strony służyć wygaszaniu dotychczasowych działań (do 2017 r.), a z drugiej zrealizować przyjęte przez Polskę zobowiązania³⁷. Utrzymano tu trend udzielania wsparcia kanałem wielostronnym.

2020 był ostatnim rokiem realizowania drugiego wieloletniego planu współpracy rozwojowej i jednocześnie wyjątkowym ze względu na trwającą na świecie pandemię COVID-19. Przełożyło się to na zmiany w programie Polska Pomoc, choć utrzymane zostało wsparcie dla Afganistanu (przez Bank Światowy oraz ARTF) i kontynuowano finansowanie projektów w irackim Kurdystanie (związane były ze wsparciem medycznym, a realizowały je Polska Misja Medyczna i Klub Inteligencji Katolickiej)³⁸. Było to jednak

35 *Wieloletni Program Współpracy Rozwojowej na lata 2016–2020*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2016, s. 6, 32.

36 *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2016*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2017, s. 86.

37 Tamże, s. 10.

38 K. Zalas-Kamińska, *Polska współpraca rozwojowa post-2020. Plany i wyzwania*, Grupa „Zagranica”, Warszawa 2022.

zaangażowanie dużo mniejsze niż w okresie trwających w obu krajach misji stabilizacyjno-wojskowych.

W analizowanym czasie zarówno Irak, jak i Afganistan otrzymywały wsparcie w postaci programów stypendialnych, które stały się znaczącą częścią Polskiej Pomocy. W 2007 r. możliwość studiowania w Polsce uzyskało 26 Irakijczyków i 15 Afgańczyków³⁹. W 2014 z kwoty ponad 278 tys. zł dwustronnego wsparcia aż ponad 177 tys. przeznaczono na stypendia w Polsce⁴⁰. Przyjeżdżali tu nie tylko studenci, ale także przedstawiciele służby zagranicznej Afganistanu zaproszeni do udziału w szkoleniach organizowanych przez MSZ we współpracy z Akademią Dyplomatyczną Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych (2007) czy Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego (2008), a także afgańscy urzędnicy biorący udział w kursie zarządzania państwem realizowanym przez Krajową Szkołę Administracji Publicznej (2011)⁴¹.

Irak i Afganistan w programie Polska Pomoc – perspektywa po 2021 r.

W wieloletnim planie na lata 2021–2030 podkreślono globalne wyzwania oraz dotychczasowe doświadczenia Polski jako determinanty priorytetowych działań programu Polska Pomoc. Zgodnie z założeniami Polska koncentruje się na wybranych Celach Zrównoważonego Rozwoju, a państwami priorytetowymi są kraje Partnerstwa Wschodniego oraz wybrane z Bliskiego Wschodu, Afryki Północnej i Afryki Subsaharyjskiej⁴².

39 Trend ten utrzymał się w kolejnych latach. Zob. *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2010...*, s. 58, *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2013*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2014, s. 96.

40 *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2014*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2015, s. 86.

41 Warto dodać, że w 2009 r. zorganizowano szkolenie „Współczesne wyzwania rozwojowe Afganistanu – praktyczne uwarunkowania działań osób zajmujących się zawodowo problematyką afgańską”, w którym wzięli udział m.in. przedstawiciele ministerstw, szkół wyższych, mediów, organizacji pozarządowych i sektora prywatnego. Przybliżeniu problematyki miały też służyć takie wydarzenia jak wystawa fotografii „Afganistan na co dzień” z 2008 r. czy konferencja „Od Afganistanu po Zambię. Jaka współpraca rozwojowa po 2015 roku?” z 2016.

42 *Solidarność dla rozwoju. Wieloletni program współpracy międzynarodowej na lata 2021–2030*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2021, s. 7.

W planie współpracy rozwojowej na 2021 r.⁴³ założono projekt wsparcia afgańskiej administracji publicznej w wysokości 24 tys. euro, który miał być zrealizowany przez polską placówkę dyplomatyczną. Jeśli szukać śladów planowanego wsparcia dla Iraku, to w ramach założenia kontynuacji pomocy humanitarnej, zwłaszcza w regionie Bliskiego Wschodu. W reakcji na konflikt w Syrii oraz Iraku działania miały być kierowane do uchodźców, wewnętrznych przesiedleńców oraz ludności lokalnej. Ponadto Irak znalazł się wśród państw, do których miała być skierowana oferta stypendialna w ramach programu im. Stefana Banacha⁴⁴.

Zaangażowanie Polski w Afganistanie i Iraku w debacie publicznej

Zaangażowanie Polski w pomoc rozwojową nie trafiało zbyt często do debaty publicznej i nie stawało się przedmiotem dużego zainteresowania polskich parlamentarzystów⁴⁵. Z działaniami na rzecz Afganistanu i Iraku było inaczej, głównie za sprawą prowadzonych tam misji stabilizacyjno-wojskowych⁴⁶. Już samo włączenie się w nie było dyskusyjne

- 43 Przyjęto założenie, że wspierane będą państwa najmniej i średnio rozwinięte. W tworzeniu strategii dla poszczególnych państw priorytetowych mają być brane pod uwagę: cele polskiej polityki zagranicznej, stosunki polityczno-gospodarcze z danym krajem (w tym znaczenie dla bezpieczeństwa Polski i korzyści ze współpracy), doświadczenia z dotychczasowych działań, spójność z działaniami UE i innych podmiotów międzynarodowych, stopień obecności dyplomatycznej w danym kraju i bezpieczeństwa osób udzielających wsparcia, możliwość współpracy z innymi partnerami. Jednocześnie zastrzeżono możliwość wprowadzenia zmian co do obszarów geograficznych (ma to być zależne od możliwości Polski i potrzeb krajów partnerskich). Opublikowana w planie na 2021 r. lista ma zostać zweryfikowana w 2024 oraz 2027. Zob. *Solidarność dla rozwoju...*, s. 14–15.
- 44 *Plan współpracy rozwojowej w 2021 roku*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2021, s. 3, 15, 19, 38.
- 45 M. Wnuk, P. Kawecka, J. Bazyl, *Współpraca rozwojowa w debacie parlamentarnej siódmej kadencji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (2011–2015)*, Mam Prawo Wiedzieć, Grupa „Zagranica”, Warszawa 2015.
- 46 Zob. informację przedstawioną na 25 Posiedzeniu Sejmu RP w dniu 21 IX 2006 r.: *[Informacja bieżąca na temat zwiększenia o 1000 żołnierzy i oficerów oddziału Wojska Polskiego stacjonujących w Afganistanie]*, Minister Obrony Narodowej, 5 X 2006: <<https://www.sejm.gov.pl/archiwum/prace/kadencja5/uzup/in25.pdf>> [dostęp: 12 I 2022].

i uznawane za udział w wojnie, a nie misji⁴⁷. Zdaniem Piotra Balcerowicza pojawienie się Amerykanów w Afganistanie nie wynikało z chęci odbudowy i ustabilizowania tego państwa, ale budowania pozycji USA oraz sprzyjania wzrostowi obrotów przemysłu zbrojeniowego⁴⁸. O zaangażowaniu w Iraku decydowały z kolei przede wszystkim względy ekonomiczne, irackie bogactwa naftowe, a nie obawa przed realnym zagrożeniem czy chęć rozwijania tego państwa⁴⁹. Na tym tle polski rząd podkreślił włączenie się do walki z terroryzmem w Afganistanie jako działanie „z pełnym przekonaniem”, a gotowość poparcia akcji zbrojnej przeciwko Irakowi uznał za ostateczność⁵⁰. W podobnym tonie wypowiedział się w tamtym okresie prezydent Lech Kaczyński, który uznał, że uczestnictwo Polski w takich misjach jak afgańska czy iracka było obowiązkiem naszego kraju⁵¹.

Ciekawe były w tym kontekście wyniki badań przeprowadzonych wśród Polaków. O ile na początkowym etapie 77 proc. respondentów popierało ewentualny udział Polski w akcji zbrojnej NATO, to z czasem odsetek ten malał, przechodząc przez poziom podziału „pół na pół”, a kończąc na nastawieniu sceptycznym⁵². Jeśli z kolei przyjrzyć się badaniom dotyczącym pomocy

- 47 R. Kraiński, *Ekonomiczne...*, s. 76. Zob. też: G. Krzyżanowski, *Czy polscy żołnierze powinni jechać do Afganistanu? – relacja z debaty*, „Portal Spraw Zagranicznych” [online], 18 XII 2006 [dostęp: 10 X 2022]: <<https://psz.pl/92-polska/grzegorz-krzyzanowski-czy-polscy-zolnierze-powinni-jechac-do-afganistanu-relacja-z-debaty>>.
- 48 P. Cywiński, *Balcerowicz: To jeszcze nie koniec wojny*, „Magazyn Kontakt” [online], 24 X 2014 [dostęp: 12 I 2022]: <<https://magazynkontakt.pl/balcerowicz-to-jeszcze-nie-koniec-wojny/>>.
- 49 G. Kaliciak, *Afganistan. Odpowiedź ogniem. Prawdziwa historia działań 17 brygady*, Czarne, Wołowiec 2016, s. 25.
- 50 *Wystąpienie ministra spraw zagranicznych Włodzimierza Cimoszewicza na konferencji „Wzmacnianie stabilności w Europie Środkowej. Praktyczne podejście do regionalnego i subregionalnego wspólnego bezpieczeństwa” – Warszawa, 11 marca 2002*, „Zbiór Dokumentów” 2002, vol. 58, No. 1: <<https://fbc.pionier.net.pl/details/oai:digit.pism.pl:610>> [dostęp: 10 X 2022]; *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2003 roku, przedstawiona przez ministra spraw zagranicznych Włodzimierza Cimoszewicza*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2004, s. 20.
- 51 *Lech Kaczyński: misja w Afganistanie naszym obowiązkiem*, „Newsweek” [online], 15 VIII 2009 [dostęp: 10 X 2022]: <<https://www.newsweek.pl/polska/lech-kaczynski-misja-w-afganistanie-naszym-obowiazkiem/kb6wfie>>.
- 52 M. Lorenc, *Polska opinia publiczna wobec działań PKW w Afganistanie i Iraku*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2008, nr 2, s. 275–288.

rozwojowej, to choć większość Polaków popierała udzielanie wsparcia państwu słabiej rozwiniętym (w 2006 r. – 75 proc., a w 2015 – 65 proc.) i za jedną z największych przeszkód w drodze do rozwoju wskazywała konflikty, to jednocześnie zdaniem badanych największe wsparcie powinno być kierowane do państw Afryki oraz Ukrainy i Białorusi, przy czym obszary, w których Polska ma najwięcej do zaoferowania, to edukacja i służba zdrowia⁵³.

O polskiej aktywności w Afganistanie i Iraku mówiono także w kontekście korzyści z wymiany doświadczeń, profitów wizerunkowych i gospodarczych. O ile jednak doświadczenia zdobyte przez Wojsko Polskie i służby medyczne w obu państwach oceniano jako wzmacniające polską armię i zaplecze ratownicze⁵⁴, o tyle opinie o poprawieniu wizerunku i prestiżu Polski na arenie międzynarodowej⁵⁵ formułowano ostrożnie i uzależniano je od konsekwencji działań koalicji Zachodu w perspektywie długoterminowej⁵⁶. Podkreślano też brak przewidywanych wcześniej korzyści dla Polski na polu gospodarczym⁵⁷.

Podsumowanie

Misje stabilizacyjno-wojskowe w Iraku i Afganistanie, z prowadzonymi w tle działaniami z zakresu współpracy rozwojowej, miały się przyczynić

53 *Polacy o pomocy rozwojowej*, TNS OBOP, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2006. Wyniki badań prezentowane w kolejnych latach pokazywały podobne opinie.

54 T. Sanak, *Irak i Afganistan. Wykorzystać doświadczenia!*, „Wojskowy Instytut Medyczny” [online], 3 IV 2013 [dostęp: 12 I 2022]: <<https://wim.mil.pl/szpital/medycyna-w-mundurze/1344-trzeba-wykorzysta-dowiadczenia>>.

55 K. Hołdak, A. Konarzewska, *Afganistan...*, s. 106–107; J. Czaputowicz, *Zaangażowanie w Iraku a polska polityka europejska*, „Polska w Europie” 2004, nr 3, s. 22.

56 W podobnym tonie eksperci wypowiadali się w kwestii siły NATO: sukces NATO równa się sukcesowi Polski, a niepowodzenie sił Sojuszu jest też porażką Polski. Zob.: R. Lewandowski, W. Lewandowski, *Konsekwencje...*, s. 25; B. Winid, *Udział Polski w działaniach stabilizacyjnych w Afganistanie*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2007 nr 1 (35), s. 10: <<https://docplayer.pl/7723067-Udzial-polski-w-dzialaniach-stabilizacyjnych-w-afganistanie.html>> [dostęp: 8 X 2022].

57 Zob.: R. Lewandowski, W. Lewandowski, *Konsekwencje...*, s. 28; R. Kraiński, *Ekonomiczne...*, s. 73–82. Warto dodać, że Irak należał do grupy państw będących biorcami ODA, którym Polska nie dokonała redukcji zadłużenia, co było praktyką innych państw rozwiniętych.

do rozwoju tych państw, zwiększenia globalnego bezpieczeństwa, w oczywisty sposób i w obu przypadkach służąc realizacji celów politycznych. Polska, wspierając działania pod egidą Stanów Zjednoczonych, miała też zwiększyć swoją wiarygodność jako członek NATO i odpowiedzialny dawca pomocy rozwojowej. I to mimo oceny niektórych ekspertów, że Waszyngton traktował Warszawę jako taniego sojusznika⁵⁸.

Tematyczna różnorodność działań na rzecz rozwoju prowadzonych przez Polskę w Afganistanie (szkolenia w różnych dziedzinach, budowa dróg, wsparcie dzieci, elektryfikacja, ochrona dóbr kultury) przy jednocześnie niskich nakładach finansowych pokazuje przede wszystkim rozproszenie wsparcia. Jeśli wziąć pod uwagę niewielkie kwoty przeznaczane na pomoc rozwojową, wnioski te tylko się pogłębiają. Jak wspomniano wyżej, choć w grupie pierwszych sześciu państw priorytetowych Polskiej Pomocy w 2004 r. znalazły się zarówno Afganistan, jak i Irak, to nie były one wśród beneficjentów największego wsparcia w ramach pomocy dwustronnej. W okresie kiedy Afganistan otrzymał pierwsze rekordowo duże wsparcie (15 mln zł w 2009 r.), to i tak na tle całej pomocy dwustronnej nie było ono imponujące (łączna ODA Polski wyniosła 1165 mln zł, ale 75 proc. tej kwoty stanowiła pomoc wielostronna). W przypadku Iraku sumy te były dużo niższe, a ich widoczny wzrost wynikający ze zwiększenia nakładów na pomoc humanitarną w 2016 r. oceniany jest raczej jako próba walki z migracją niż faktyczna pomoc. Ponadto o ile całościowe wsparcie w ramach pomocy rozwojowej dla Afganistanu wyniosło na przestrzeni lat ponad 100 mln zł, to jednocześnie koszty operacji wojskowych pochłonęły ok. 6 mld⁵⁹. Pokazuje to relację i wagę podejmowanych przedsięwzięć, przy czym w aspekcie pomocowym należy zwrócić uwagę na działania PRT.

W ocenie Romana i Witolda Lewandowskich kierowanie pomocy za pośrednictwem tej jednostki przyczyniało się zarówno do poprawy warunków życia Afgańczyków, jak i budowania „pozytywnego wizerunku polskich żołnierzy w oczach mieszkańców i władz irackich”⁶⁰. Choć należy docenić aktywność PRT, a przede wszystkim prowadzenie projektów

58 R. Lewandowski, W. Lewandowski, *Konsekwencje...*, s. 26.

59 *Bilans polskiej misji w Afganistanie*, „Euractiv” [online], 19 II 2015 [dostęp: 12 I 2022]: <<https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/bilans-polskiej-misji-w-afganistanie/>>.

60 R. Lewandowski, W. Lewandowski, *Konsekwencje...*, s. 21.

wynikających z wcześniejszego badania potrzeb lokalnej społeczności (co w przypadku realizowania działań pomocowych wcale nie jest takie oczywiste) oraz przygotowywania ich w konsultacji z tą społecznością, to należy też wziąć pod uwagę kontrowersje dotyczące działalności prowadzonej przez tego typu podmiot. Pomijając odejście od założenia, czym jest pomoc rozwojowa ze strony jej dawców, oddanie realizacji projektów PRT (czyli praktycznie wojsku) mogło wprowadzić niespójność w odbieraniu przez Afgańczyków tego, czym jest pomoc rozwojowa, a czym jest wojna⁶¹. Janina Ochojska z Fundacji „Polska Akcja Humanitarna” – organizacji mającej doświadczenie w pracy pomocowej w obu państwach – podkreślała, że lokalna ludność postrzegала państwa zachodnie jako okupantów, niezależnie od formy prowadzonej aktywności⁶². W jej ocenie za pomocą działań prowadzonych przez PRT Polska chciała kupić bezpieczeństwo wojska, tyle że przeznaczała na to głównie środki mające służyć pomocy rozwojowej. Co więcej, kiedy polscy żołnierze opuścili Afganistan, wsparcie to uległo znaczącemu zmniejszeniu. W przypadku Iraku przywrócono wprawdzie aktywność organizacji pozarządowych, kiedy nie było tam już polskiego wojska, ale znów można wnioskować, że finansowanie przez państwo projektów wynikało z obaw o pogłębianie się kryzysów migracyjnych.

W związku z powyższym kwestią dyskusyjną jest nie tylko kontekst prowadzonych działań (misji operacyjno-wojskowych z pomocą rozwojową w tle), ale też ich efektywność w odniesieniu do państw, którym udzielono wsparcia. W okresie prowadzenia misji i projektów podkreślano zmieniającą się rzeczywistość w obu krajach, wyrażając nadzieję, że podejmowane działania „przetrwają próbę wojennego czasu” i będą „wykorzystywane wyłącznie w pokojowych celach”⁶³; zgodnie z *Narodową Strategią Rozwoju Afganistanu* na lata 2008–2013 do 2020 r. miało to być państwo bezpieczne i demokratyczne⁶⁴. Według realizatorów projektów działania prowadzono w ścisłej współpracy z lokalną społecznością oraz z poszanowaniem

61 *Bilans polskiej misji...*

62 *Świat według Janki. Rozmawiała Marzena Zdanowska*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2015, s. 188, 193.

63 *Polska współpraca rozwojowa z Afganistanem...*, s. 3.

64 *Afghanistan Development National Strategy*, Islamic Republic of Afghanistan, 2008, s. 1, 5–6: <https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/afg_e/WTACCAFG18_CD_1.pdf> [dostęp: 12 I 2022].

afgańskich tradycji⁶⁵ i wychodziły one naprzeciw potrzebom wskazywanym przez Afgańczyków jako najpilniejsze⁶⁶. Miały być też pozytywnie odbierane przez społeczeństwo i opinię publiczną w Iraku⁶⁷, choć – jak wykazano wyżej – zdania w tej kwestii były podzielone. Takimi zapewne pozostaną, tym bardziej że prowadzona przez MSZ od 2012 r. ewaluacja projektów pomocowych dotyczy tylko wybranych obszarów geograficznych i tematycznych⁶⁸; odniesienie do Afganistanu można znaleźć jedynie w analizie programu szkoleniowego SENSE, zrealizowanego tam w latach 2010–2011 (badanie dotyczy też jednak pozostałych państw objętych projektem, tj. Armenii, Azerbejdżanu, Gruzji, Mołdawii, Tunezji i Ukrainy).

Należy docenić, że za sprawą Polskiej Pomocy w ciągu niespełna dziesięciu lat w Afganistanie wzrosła liczba dzieci uczęszczających do szkół (w tym dziewcząt), zmniejszyła się liczba zgonów przy porodach⁶⁹, a kobiety stały się bardziej aktywne zawodowo⁷⁰. Poprawiono również część infrastruktury drogowej, wyremontowano szpitale, szkoły i przedszkola, wybudowano studnie, oczyszczalnie ścieków i wysypiska śmieci⁷¹. W Iraku i regionie Kurdystanu z polskiego wsparcia medycznego i pomocy natychmiastowej skorzystała ludność przesiedlana wewnętrznie⁷².

W obliczu tego, co w 2021 r. stało się w Afganistanie, a także liczby uchodźców z Iraku próbujących przedostać się do Europy w trakcie kryzysu migracyjnego na polsko-białoruskiej granicy świat wysoko rozwinięty – w tym Polska – doświadczył jednak porażki prowadzonej wobec tych obszarów polityki strategicznej, i to zarówno w aspekcie bezpieczeństwa, jak

65 *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2006...*, s. 51.

66 *Bilans polskiej misji...*

67 R. Lewandowski, W. Lewandowski, *Konsekwencje...*, s. 28.

68 *Polska pomoc. Ewaluacja*, „Serwis Rzeczypospolitej Polskiej” [online, dostęp: 13 I 2022]: <<https://www.gov.pl/web/polskapomoc/ewaluacja>>.

69 *Polska współpraca rozwojowa z Afganistanem...*, s. 7, 59.

70 *Debata „[...] Co jeszcze możemy zrobić dla Afganistanu”*, „Biuro Bezpieczeństwa Narodowego” [online]: 1 X 2021 [dostęp: 10 X 2022]: <<https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/2417,Debata-quot-Co-jeszcze-mozemy-zrobic-dla-Afganistanuquot.html>>.

71 M. Kowalska-Sendek, *Ryba...*, s. 38.

72 *Irak*, „Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej” [online, dostęp: 10 X 2022]: <<https://pcpm.org.pl/zespol-ratunkowy-pcpm/irak>>.

i rozwoju⁷³. Co więcej, Afgańczyków pozostawiono w poczuciu opuszczenia przez zachodnich sojuszników⁷⁴, co wpłynie nie tylko na powstanie niebezpiecznej dla całego świata próżni bezpieczeństwa i zatrzyma zachodzące tam procesy rozwojowe, ale może doprowadzić do kryzysu humanitarnego na ogromną skalę⁷⁵. Nic dobrego nie pozwalają też prognozować trwająca niestabilność i stopień ubóstwa w Iraku. Doświadczenia płynące z ostatnich wydarzeń pokazują, że same działania humanitarne nie wystarczą⁷⁶, a podjęcie kolejnej próby budowania, tym razem spójnej i długofalowej, strategii stabilizacji i rozwoju Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu wymagałoby ogromu determinacji, na którą – w świetle innych zagrożeń w skali świata – państwa wysoko rozwinięte szybko się nie zdobędą⁷⁷.

Bibliografia

Afghanistan Development National Strategy, Islamic Republic of Afghanistan, 2008: <https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/afg_e/WTACCAFG18_CD_1.pdf> [dostęp: 12 I 2022].

Bardel M., *Afganistan a sprawa polska*, „Znak” 2007, marzec: <<https://www.miesiecznik.znak.com.pl/6222007z-anna-krasnowolska-jadwiga-pietrusinska>>

73 R. Kuźniar, *Liberalny interwencjonizm Zachodu po zimnej wojnie – przesłanki i konsekwencje*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2015, t. 51, nr 3, s. 35–37, 39–40.

74 K. Hołdak, A. Konarzewska, *Afganistan...*, s. 125. Zob. też: *Ofensywa talibów. Premier: w związku z sytuacją w Afganistanie będą wizy humanitarne dla 45 osób*, „TVN 24” [online], 15 VIII 2021 [dostęp: 12 XII 2021]: <<https://tvn24.pl/swiat/afganistan-ofensywa-talibow-w-kabulu-premier-mateusz-morawiecki-o-wizach-humanitarnych-dla-45-osobwiceminister-spraw-zagranicznych-pawel-jablonski-o-sytuacji-polkow-w-kabulu-5192292>>.

75 Janina Ochojska, prezes Fundacji PAH, podkreśliła, że Afganistan został już pozostawiony sam sobie, a potencjał tkwiący w Afgańczykach – zmarnowany. Zob. *Janina Ochojska i Marek Ostrowski o sytuacji w Afganistanie*, „TVN 24” [online], 17 VIII 2021 [dostęp: 2 IX 2021]: <<https://tvn24.pl/swiat/afganistan-janina-ochojska-i-marek-ostrowski-o-sytuacji-w-afganistanie-5196421>>.

76 M. Dobranowska-Wittels, *Polska Akcja Humanitarna. Chcą założyć misję w Iraku*, „Portal Organizacji Pozarządowych” [online], 1 VII 2003 [dostęp: 2 IX 2021]: <<https://publicystyka.ngo.pl/polska-akcja-humanitarna-chca-zalozyc-misje-w-iraku>>.

77 M. Bardel, *Afganistan a sprawa polska*, „Znak” 2007, marzec: <<https://www.miesiecznik.znak.com.pl/6222007z-anna-krasnowolska-jadwiga-pietrusinska-i-piotrem-klodkowskim-rozmawia-michal-bardelafganistan-a-sprawa-polska/>> [dostęp: 12 I 2022].

- i-piotrem-klodkowskim-rozmawia-michal-bardelafganistan-a-sprawa-polska/> [dostęp: 12 I 2022].
- Bilans polskiej misji w Afganistanie*, „Euractiv” [online], 19 II 2015 [dostęp: 12 I 2022]: <<https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/bilans-polskiej-misji-w-afganistanie/>>.
- Cywiński P., *Balcerowicz: To jeszcze nie koniec wojny*, „Magazyn Kontakt” [online], 24 X 2014 [dostęp: 12 I 2022]: <<https://magazynkontakt.pl/balcerowicz-to-jeszcze-nie-koniec-wojny/>>.
- Czaputowicz J., *Zaangażowanie w Iraku a polska polityka europejska*, „Polska w Europie” 2004, nr 3.
- Debata „[...] Co jeszcze możemy zrobić dla Afganistanu”*, „Biuro Bezpieczeństwa Narodowego” [online]: 1 X 2021 [dostęp: 10 X 2022]: <<https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/2417.Debata-quot-Co-jeszcze-mozemy-zrobic-dla-Afganistanu-quot.html>>.
- Dobranowska-Wittels M., *Polska Akcja Humanitarna. Chcą założyć misję w Iraku*, „Portal Organizacji Pozarządowych” [online], 1 VII 2003 [dostęp: 2 IX 2021]: <<https://publicystyka.ngo.pl/polska-akcja-humanitarna-chca-zalozyc-misje-w-iraku>>.
- Donor financial review*, Islamic Republic of Afghanistan Ministry of Finance, 2009 (Report, 1388): <<https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-donor-financial-review-report>> [dostęp: 12 I 2022].
- Entous A., *U.S. commander sees signs of progress in Afghanistan*, „Reuters” [online], 4 II 2010 [dostęp: 12 I 2022]: <<https://www.reuters.com/article/us-afghanistan-usa-mchrystal-idUSTRE61350220100204>>.
- Fyderek Ł., Jarecka-Stępień K., Kurpiewska-Korbut R., Stępień J., *Wprowadzenie do problematyki pomocy rozwojowej*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010.
- Hołdak K., Konarzewska A., *Afganistan, Irak, Czad – co mamy z misji? Bilans zysków i strat. Perspektywy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2008, nr 1–2 (7–8).
- Human Development Report 2009: Overcoming barriers: Human mobility and development*, United Nations Development Programme, New York 2009: <<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2009>> [dostęp: 12 I 2022].
- [*Informacja bieżąca na temat zwiększenia o 1000 żołnierzy i oficerów oddziału Wojska Polskiego stacjonujących w Afganistanie*], Minister Obrony Narodowej, 5 X 2006: <<https://www.sejm.gov.pl/archiwum/prace/kadencja5/uzup/in25.pdf>> [dostęp: 12 I 2022].
- Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2003 roku, przedstawiona przez ministra spraw zagranicznych Włodzimierza Cimoszewicza*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2004.
- Irak*, „Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej” [online, dostęp: 10 X 2022]: <<https://pcpm.org.pl/zespol-ratunkowy-pcpm/irak>>.
- Janina Ochojska i Marek Ostrowski o sytuacji w Afganistanie*, „TVN 24” [online], 17 VIII 2021 [dostęp: 2 IX 2021]: <<https://tvn24.pl/swiat/afganistan-janina-ochojska-i-marek-ostrowski-o-sytuacji-w-afganistanie-5196421>>.

- Kaliciak G., *Afganistan. Odpowiedzieć ogniem. Prawdziwa historia działań 17 brygady*, Czarne, Wołowiec 2016.
- Koniec misji w Afganistanie. Po prawie dwóch dekadach Polacy wracają do domu*, „Wojsko Polskie” [online, dostęp: 9 IX 2021]: <<https://www.wojsko-polskie.pl/articles/tym-zyjemy-v/2021-06-30b-koniec-misji-w-afganistanie-popravie-dwoch-dekadach-polacy-wracaja-do-domu/>>.
- Kowalska-Sendek M., *Ryba i wędka*, „Polska Zbrojna” 2014, nr 12.
- Kraiński R., *Ekonomiczne aspekty polskich misji wojskowych w Iraku i Afganistanie*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych” 2016, nr 4 (24).
- Krzyżanowski G., *Czy polscy żołnierze powinni jechać do Afganistanu? – relacja z debaty*, „Portal Spraw Zagranicznych” [online], 18 XII 2006 [dostęp: 10 X 2022]: <<https://psz.pl/92-polska/grzegorz-krzyzanowski-czy-polscy-zolnierze-powinni-jechac-do-afganistanu-relacja-z-debaty>>.
- Kugiel P., *Polska pomaga – zmiana i kontynuacja w polskiej współpracy rozwojowej od odzyskania niepodległości do współczesności*, „Sprawy Międzynarodowe” 2018, nr 3.
- Kuźniar R., *Liberalny interwencjonizm Zachodu po zimnej wojnie – przesłanki i konsekwencje*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2015, t. 51, nr 3.
- Lech Kaczyński: misja w Afganistanie naszym obowiązkiem*, „Newsweek” [online], 15 VIII 2009 [dostęp: 10 X 2022]: <<https://www.newsweek.pl/polska/lech-kaczynski-misja-w-afganistanie-naszym-obowiazkiem/kb6wf1e>>.
- Lewandowski R., Lewandowski W., *Konsekwencje zaangażowania Polski w Iraku*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2009, nr 1–2 (9–10).
- Lorenc M., *Polska opinia publiczna wobec działań PKW w Afganistanie i Iraku*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2008, nr 2.
- Matuszak J.Z., *Wojsko Polskie w Afganistanie 2002–2014*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2014.
- Nowa strategia dla Afganistanu. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 16 grudnia 2010 r. w sprawie nowej strategii dla Afganistanu (2009/2217(INI))*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, 16 XII 2010, C 169 E/108: <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:169E:0108:0122:PL:PDF>> [dostęp: 12 I 2022].
- Ofensywa talibów. Premier: w związku z sytuacją w Afganistanie będą wizyty humanitarne dla 45 osób*, „TVN 24” [online], 15 VIII 2021 [dostęp: 12 XII 2021]: <<https://tvn24.pl/swiat/afganistan-ofensywa-talibow-w-kabulu-premier-mateusz-mora-wiecki-o-wizach-humanitarnych-dla-45-osobwice-minister-spraw-zagranicznych-pawel-jablonski-o-sytuacji-polakow-w-kabulu-5192292>>.
- Plan współpracy rozwojowej w 2021 roku*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2021.
- Polacy o pomocy rozwojowej*, TNS OBOP, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2006.
- Polska pomoc. Ewaluacja*, „Serwis Rzeczypospolitej Polskiej” [online, dostęp: 13 I 2022]: <<https://www.gov.pl/web/polskapomoc/ewaluacja>>.

- Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2004*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2005.
- Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2006*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2007.
- Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2007*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2008.
- Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2008*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2009.
- Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2009*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2010.
- Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2010*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2011.
- Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2013*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2014.
- Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2014*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2015.
- Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2015*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2016.
- Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport 2016*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2017.
- Polska współpraca rozwojowa z Afganistanem*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2010.
- Rosłoń P., *Rozwój współpracy cywilno-wojskowej w siłach zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*. Cz. 2, „Obronność. Zeszyty naukowe” 2016, nr 3 (19).
- Sanak T., *Irak i Afganistan. Wykorzystać doświadczenia!*, „Wojskowy Instytut Medyczny” [online], 3 IV 2013 [dostęp: 12 I 2022]: <<https://wim.mil.pl/szpital/medycyna-w-mundurze/1344-trzeba-wykorzysta-dowiadczenia>>.
- Solidarność dla rozwoju. Wieloletni program współpracy międzynarodowej na lata 2021–2030*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2021.
- Stępień J., *Problematyka terminologiczno-definicyjna*, [w:] Ł. Fyderek, K. Jarecka-Stępień, R. Kurpiewska-Korbut, J. Stępień, *Wprowadzenie do problematyki pomocy rozwojowej*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010.
- Strategia polskiej współpracy na rzecz rozwoju 2003*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2003.
- Swithern S., *Global Humanitarian Assistance. Report 2014*, Global Humanitarian Assistance, London 2015.
- Świat według Janki. *Rozmawiała Marzena Zdanowska*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2015.
- Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012–2015. Solidarność, Demokracja, Rozwój*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2012.
- Wieloletni Program Współpracy Rozwojowej na lata 2016–2020*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2016.

- Winid B., *Udział Polski w działaniach stabilizacyjnych w Afganistanie*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2007 nr 1 (35): <<https://docplayer.pl/7723067-Udzial-polski-w-dzialaniach-stabilizacyjnych-w-afganistanie.html>> [dostęp: 8 X 2022].
- Wnuk M., Kawecka P., Bazyl J., *Współpraca rozwojowa w debacie parlamentarnej siódmej kadencji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (2011–2015)*, Mam Prawo Wiedzieć, Grupa „Zagranica”, Warszawa 2015.
- Wsparcie dla Afganistanu*, „Komisja Europejska. Przedstawicielstwo w Polsce” [online], 20 XI 2020 [dostęp: 8 X 2022]: <https://poland.representation.ec.europa.eu/news/wsparcie-dla-afganistanu-2020-11-24_pl>.
- Wystąpienie ministra spraw zagranicznych Włodzimierza Cimoszewicza na konferencji „Wzmacnianie stabilności w Europie Środkowej. Praktyczne podejście do regionalnego i subregionalnego wspólnego bezpieczeństwa” – Warszawa, 11 marca 2002*, „Zbiór Dokumentów” 2002, vol. 58, No. 1: <<https://fbc.pionier.net.pl/details/oai:digit.pism.pl:610>> [dostęp: 10 X 2022].
- Zalas-Kamińska K., *Polska współpraca rozwojowa post-2020. Plany i wyzwania*, Grupa „Zagranica”, Warszawa 2022.
- Zięba R., *Współczesne wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2016, t. 52, nr 3.